

مددکاری اجتماعی سالمندی

سیدرضا جوادیان*: دکترای مددکاری اجتماعی و استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد، javadian@yazd.ac.ir

واژگان کلیدی

مددکاری اجتماعی

سالمند

خدمات

چکیده

مقدمه: امروزه مددکاری اجتماعی سالمندی به عنوان یکی از تخصص‌های این حرفه برای کمک به سالمندان و خانواده‌هایشان در نظر گرفته می‌شود. یکی از باورهای شکل گرفته در مورد جمعیت، افزایش نگران‌کننده جمعیت سالمندی است. جمعیت‌شناسان پیش‌بینی می‌کنند که تا سال ۲۰۵۰ میلادی جمعیت سالمندان به ۲ میلیارد نفر برسد. این در حالی است که بسیاری از سالمندان با فقر و مشکلات دیگری چون دسترسی محدود به خدمات بهداشتی و مراقبتی مواجه هستند. بنابراین به نظر می‌رسد که خدمات مددکاری اجتماعی با تقاضاهای گسترده‌ای برای تأمین نیازهای مختلف این جمعیت در حال رشد مواجه باشد. در این مقاله‌ی مروری به اهمیت مددکاری سالمندی و معرفی نقش‌های مددکاران سالمندی و چالش‌های پیش روی آن پرداخته می‌شود.

روش: مقالات، کتاب‌ها و اسناد مرتبط با موضوع به شیوه‌ی اسنادی و کتابخانه‌ای، مرور و بررسی شدند.

نتایج: به طور کلی خدمات مددکاری اجتماعی سالمندی در برگیرنده‌ی دامنه‌ای از خدمات مراقبتی مؤسسه‌ای تا خدمات مراقبتی مبتنی بر جامعه است. این خدمات شامل مدیریت کیس، مداخله در بحران، مراقبت‌های بهداشت روانی، مراقبت‌های روزانه، مراکز روزانه سالمندان و کمک‌های خانگی می‌باشد. البته گرایش‌های بیشتری در زمینه خدمات مبتنی بر جامعه وجود دارد، چرا که هدف خدمات مبتنی بر جامعه، قادرسازی سالمندان به پیرشدن در خانه‌ها و محیط‌هایشان است.

بحث و نتیجه‌گیری: آگاهی از نقش‌ها و اقدامات مددکاران اجتماعی سالمندی منجر به استفاده بیشتر از توانایی‌های مددکاران در زمینه کمک به سالمندان و خانواده‌هایشان به منظور مقابله و تطابق و همزیستی با شرایط پیچیده، می‌شود.

* نویسنده مسئول

نوع مطالعه: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۵/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۳۰

Gerontological Social Work

Seyedreza Javadian*: Ph.D. Of Social Work, Assistant Professor of Social Work, Yazd University, javadian@yazd.ac.ir

Abstract

Introduction: The gerontological social work is considered as a profession of social work to help elderly and their families. One of the beliefs of the population is an alarm increasing in the elderly population.

Demographers predict that the elderly population will increase to 2 billion people by 2050. However, many elderly are faced with poverty and other problems such as limited access to health care services. It seems that social work services are faced with a wide range of demands to meet the needs of this growing population. In this review article, we discuss the importance of gerontological Social Work and then we introduce the role of gerontological social workers and their challenges.

Methodology: In this study, articles, books and documents related with the gerontological social work were reviewed based on library and documentary method.

Results: In general, gerontological social work services include a range of institutional care to community-based care. These services include case management, crisis intervention, mental health care, daily care, elderly daily centers and home assistance. Of course there is more interest in community-based services, because the purpose of community-based services is, enabling the elderly to aging in their homes and workplaces.

Conclusions: Awareness of the role and activities of gerontological social workers will lead to greater use of the ability of workers to help seniors and their families to cope and adapt and coexist with complex situations.

Keywords

Social work

Elderly

Services

*Corresponding Author
Study Type: Original
Received: 12 Aug 2015
Accepted: 21 Sep 2015

Please cite this article as follows:

Javadian S. Gerontological Social Work. Quarterly journal of social work. 2015; 4 (2); 27-32

مقدمه

در سال‌های اخیر یکی از مشکلات بزرگ کشورهای در حال توسعه، مراقبت از تعداد روز افزون افراد سالخورده است. به همین دلیل سازمان بهداشت جهانی شعار سال ۲۰۱۲ را «سالمندی و سلامت» اعلام کرده است. البته سالمند شدن افراد یک جامعه همیشه امری منفی نیست، بلکه نشان از افزایش امید به زندگی افراد آن جامعه می‌تواند باشد. بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی سن سالمندی از ۶۰ سال و بالاتر تعریف شده است و در واقع سن سالمند بر اساس تقسیم‌بندی تقویمی ۶۰ سال به بالا است. سالمندان به سه گروه جوان بین سنین ۶۰ تا ۷۵، میان سال بین سنین ۷۵ تا ۹۰ و کهنسال ۹۰ سال به بالا تقسیم می‌شوند. در حال حاضر حدود ۶۵۰ میلیون نفر از جمعیت جهان را افراد بالای ۶۰ سال تشکیل می‌دهند و تا سال ۲۰۵۰ میلادی پیش‌بینی می‌شود این رقم به ۲ میلیارد نفر برسد. در حال حاضر ۶۰ درصد از کل سالمندان دنیا در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند که این رقم تا سال ۲۰۵۰ میلادی به ۸۰ درصد خواهد رسید. یعنی تا حدود ۳۰ سال آینده یک میلیارد و ۶۰۰ میلیون نفر از کل دو میلیارد سالمند جهان در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران ساکن خواهند بود [۱].

به نقل از طاهری (۱۳۹۱) در کشور ما بر اساس سرشماری عمومی سال ۷۵ سالمندان بالای ۶۰ سال، حدود ۶/۶ درصد از کل جمعیت را تشکیل می‌داده که تا سال ۹۰ به حدود ۷/۳ درصد رسیده است و در حال حاضر ۵ میلیون نفر از جمعیت کشور را سالمندان تشکیل می‌دهند. بر اساس آمار موجود، تغییراتی که در الگوی سنی جمعیت ایران در ۳۰ تا ۴۰ سال گذشته صورت گرفته است، نشان می‌دهد جمعیت سالمندان کشور به سرعت در حال رشد است. این در حالی است که این میزان رشد جمعیت سالمندان در کشورهای پیشرفته در ۱۰۰ تا ۲۰۰ سال صورت می‌گیرد [۱]. بسیاری از زنان و مردان سالمند از نظر اقتصادی غیر مولد و مصرف کننده، از نظر اجتماعی تنها و منزوی و از نظر سلامتی مبتلا یا در معرض خطر ابتلا به بیماری‌های مزمن و عوارض آن‌ها هستند. اختلال‌های حرکتی، زوال فکر، حوادث، افسردگی و بیماری‌های قلبی-ریوی از معضلات مهم آن‌هاست و به دلیل همین مشکلات و حمایت‌های اجتماعی، عاطفی و مالی ناکافی به خصوص در میان اقشار کم درآمد جامعه، سالمندان زندگی بسیار بدی را تجربه می‌کنند [۲].

سازمان ملل توصیه می‌کند که فراهم کردن مراقبت برای سالمندان باید فراتر از امور درمانی باشد و رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی آن‌ها مورد توجه قرار گیرد [۳]. با بروز برخی تغییرات اجتماعی و دگرگونی سنت‌ها در ایران مانند هسته‌ای شدن خانواده‌ها، کوچک شدن منازل، افزایش تعداد زنان شاغل در خارج از منزل، افزایش طلاق‌ها و افزایش میزان شهرنشینی، مشکلات سالمندان افزایش و مراقبت از آن‌ها کاهش می‌یابد و نیاز آشکاری برای ایجاد یک راهکار مناسب برای ارائه خدمات به سالمندان به خصوص خدمات مددکاری مشاهده می‌شود [۴]. در این شرایط مددکاران اجتماعی باید به خوبی آموزش ببینند تا بتوانند به سالمندان و خانواده‌ها به منظور مقابله و تطابق و همزیستی با سیستم‌های پیچیده، کمک کنند. اکثر افراد سالمند، زندگی مستقل و حضور در جامعه را ترجیح می‌دهند. انگیزه‌های اجتماعی از زندگی مستقل حمایت می‌کنند زیرا مراقبت اجتماع محور ارزان‌تر از مراقبت مبتنی بر مؤسسات است. «لیتوین» (۱۹۹۶) ضمن مقایسه‌ای بین سیستم‌های حمایت اجتماعی سالمندان، خدمات مددکاری رادر حمایت سالمندان بسیار با اهمیت به شمار می‌آورد [۵].

روش

این مطالعه به روش مرور سیستماتیک انجام گرفت. بدین منظور منابع مقالات، کتاب‌ها و اسنادهای مرتبط با خدمات مددکاری اجتماعی برای تأمین نیازهای مختلف سالمندان، اهمیت مددکاری سالمندی و معرفی نقش‌های مددکاران اجتماعی سالمندی و چالش‌های پیش روی آن جستجو شدند. در بین منابع بدست آمده (کتاب و مقاله) که در جستجوی اولیه بدست آمد تعداد هفت کتاب و مقاله انتخاب و مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت.

نقش مددکار اجتماعی سالمندی

مددکاران اجتماعی که با سالمندان کار می‌کنند، بیشتر وقتشان را صرف ارائه‌ی خدمات مستقیم به مددجویان می‌کنند. خدماتی چون ارزیابی، پذیرش، جمع‌آوری اطلاعات، ارجاع، مشاوره فردی، برنامه‌ریزی درمان و مداخله در بحران [۶]. مشکلات روانی-اجتماعی که مددکاران اجتماعی در این حوزه بیشتر با آن مواجه هستند شامل افسردگی، ضعف جسمانی و مشکلات مالی می‌باشد.

یکی از نقش‌های مشخص حرفه‌ای برای مددکاران اجتماعی، مدیریت کیس سالمندی است. مدیریت کیس سالمندی (GCM)، به صورت محرمانه با خانواده‌ها کار کرده و نیازهای پزشکی و اجتماعی افراد را ارزیابی می‌کند. همچنین تدوین کننده و هماهنگ کننده یک برنامه‌ی درمانی برای سالمندان است. در یک مطالعه‌ی مربوط به مدیریت کیس سالمندی که توسط انجمن بازنشستگان آمریکا انجام شده است، مشخص گردید که بیشتر از یک سوم پاسخ‌دهندگان، یک مددکار اجتماعی داشتند. به طور متوسط، مدیران کیس سالمندی، مسئولیت ۱۷ مددجو در ماه را بر عهده داشتند و خدماتی را برای مراجعان در طول یک سال یا کمتر ارائه می‌کردند [۶].

البته باید توجه داشت که یک چالش اصلی پیش روی افراد سالمند و خانواده‌هایشان، پیچیدگی وضعیت سالمندان و همچنین پراکندگی نظام‌های خدمات اجتماعی است. مددکاران اجتماعی خدمت کننده به سالمندان، به مهارت‌هایی برای کمک به مددجویان نیاز دارند تا این مددجویان بتوانند از این خدمات نظام‌های پیچیده استفاده کنند.

برای مثال، پیرمردی را که به تنهایی در منزل خود زندگی می‌کند در نظر بگیرید، همسرش و تعدادی از دوستانش فوت کرده‌اند و سایر وابستگان نیز مهاجرت کرده‌اند. او هر روز نسبت به قبل منزوی‌تر می‌شود. در اینجا یک مددکار سالمندی می‌تواند بعد از مراقبت‌های بهداشتی معمول، او را به مرکز روزانه سالمندان ارجاع دهد تا او در آن جا فعال‌تر شده و دوستان جدیدی پیدا کند. مددکاران اجتماعی که به این نوع مددجویان و خانواده‌هایشان کمک می‌کنند، باید مهارت‌ها و دانش بالایی در جهت هماهنگی و ارزیابی خدمات داشته باشند.

سالمندان ضعیف که با یک ناراحتی حاد یا مزمن زندگی می‌کنند، به مجموعه مختلفی از خدمات، نیازمند هستند. در مقابل سالمندان با نشاط، از وضع سلامتی مناسب خود لذت برده و می‌توانند همچون یک عضو حیاتی جامعه باشند. برای مثال یک سالمند با نشاط احتمالاً به خاطر کسب درآمد یا به عنوان یک شهروند برای فعال بودن در جامعه‌اش تلاش می‌کند. او ممکن است به دنبال خود شکوفایی از طریق دریافت خدمات درمانی یا فعالیت‌های ورزشی باشد یا خدماتی را برای بقای سلامتی و قدرت خود درخواست کند. همه این‌ها ممکن است از اهداف مناسب در زمینه کار با پیر شدن با نشاط باشد. مددکاری فرآیندی است که با به کارگیری امکانات موجود و یافتن نیازهای واقعی سالمندان می‌تواند بسیاری از اهداف سلامت نظام ارائه خدمات بهداشتی-درمانی را در مورد سالمندان تأمین کند. مددکاران اجتماعی سالمندی به یک مجموعه مهارت‌های متنوعی نیاز دارند تا از این طریق بتوانند تأمین کننده‌ی نیازهای مختلف با اولویت پیر شدن سالم باشند. این مجموعه مهارت‌ها شامل ارزیابی، حمایت، مدیریت کیس، مشاوره، هماهنگی و مشورت با متخصصان مربوطه است [۶].

نتایج پژوهش محمودیان و همکاران (۱۳۸۲) نشان داد که خدمات مددکاری موجب کاهش نیازهای عاطفی-روانی و بهداشتی-درمانی سالمندان می‌شود. در این مطالعه مددکاران، آگاهی و کیفیت مراقبت از سالمندان را در خانواده‌ها افزایش دادند و باعث ایجاد انگیزه و تغییر نگرش در خانواده‌های سالمندان شدند و در عمل خانواده‌ها خود در مراقبت از سالمند و رفع نیازهای او بیش از گذشته قبول مسئولیت نمودند. با توجه به نتایج این تحقیق به نظر می‌رسد خدمات مددکاری در دراز مدت به صرفه‌ترین راهکار برای ارائه خدمات به سالمندان باشد؛ چون توانمندی‌های بالقوه و خفته خانواده، اطرافیان، دوستان و سازمان‌های دولتی و غیردولتی را به جریان می‌اندازد و فعال می‌سازد [۷].

انجمن آموزش مددکاران اجتماعی، قلمروهای اصلی که شکل دهنده‌ی دانش اساسی، ارزش‌ها و قابلیت‌های ضروری برای مددکاران اجتماعی سالمندی است را مشخص می‌کند. این پنج حوزه شامل: -ارزش‌ها، اخلاقیات و مباحث نظری -سنجش نیازها و مشکلات -مداخله -خدمات سالمندی، برنامه‌ها و سیاست‌گذاری - نظارت و رهبری -این پنج حوزه، نشان دهنده اهمیت فعالیت مددکاران اجتماعی در حمایت از خدمات و برنامه‌هایی است که به

سالمدندان و خانواده‌هایشان کمک می‌کند و حرفه‌ای و کیفیت زندگی خوب است [۶].
نیز تضمین کننده منابع کافی برای مراقبت

مجوزهای تخصصی مددکاری اجتماعی سالمندی

اگر چه بسیاری از مددکاران اجتماعی احتمالاً به اعتبارنامه‌های تخصصی نیاز ندارند. اما کسب این اعتبارنامه‌ها تا حد قابل توجهی امکان استخدام افراد را بیشتر می‌کند.

انجمن ملی مددکاران اجتماعی (NASW)، سه اعتبارنامه تخصصی را در کار با سالمندان پیشنهاد می‌کند. یکی از مجوزها در سطح کارشناسی و دو تای دیگر در سطح کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی است [۶].

مددکار اجتماعی سالمندان (SW-G) برای کسب این اعتبارنامه‌ها، باید درجه کارشناسی و حداقل دو سال (یا معادل ۳۰۰۰ ساعت) سابقه‌ی کار با سالمندان زیر نظر یک سرپرست مددکاری اجتماعی و همچنین ۲۰ ساعت آموزش پیوسته در ارتباط با افراد سالمند را دارا باشد.

مددکار اجتماعی ارشد سالمندان (ASW-G) باید دارای درجه کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی و حداقل ۲ سال (یا معادل ۳۰۰۰ ساعت) سابقه‌ی کار با سالمندان و ۲۰ ساعت آموزش پیوسته در ارتباط با افراد سالمند باشد.

مددکار اجتماعی بالینی سالمندان (CSW-G) نیز باید همان شرایط مددکار اجتماعی ارشد سالمندان که در بالا ذکر شد را داشته باشند.

در آمریکا مددکاران اجتماعی علاقه‌مند به طی دوره‌ی مدیریت کیس سالمندی باید دو برنامه را مدنظر بگیرند: یکی گواهی دانشکده ملی مدیریت کیس و دیگری گواهی کمیسیون مدیریت کیس. برای کسب این گواهی‌ها، متقاضیان باید زیر نظر یک سرپرست، آموزش ببینند و آزمون بدهند.

بحث و نتیجه‌گیری

مددکاری سالمندی علیرغم اهمیت خدمات و فعالیت‌هایش برای جوامع، کمتر مورد استقبال (هم از سوی مسئولان و هم از سوی مددکاران) قرار گرفته است. مثلاً در آمریکا برخی مطالعات، پیش‌بینی کرده‌اند که در سال‌های آتی مددکاران اجتماعی زیادی برای خدمات رسانی به جمعیت سالمند آمریکا، نیاز است. این در حالی است که فقط حدود ۳٪ دانشجویان مددکاری اجتماعی به کار با سالمندان، علاقه دارند [۶].

مددکاران اجتماعی که با سالمندان کار می‌کنند نیز با چالش‌های مهمی روبرو هستند. نتایج مطالعه‌ی نیروی کار انجمن ملی مددکاران اجتماعی (NASW) نشان می‌دهد که مددکاران اجتماعی سالمندی، در یک دوره پنج ساله جابه‌جایی شغلی زیادی دارند. این مددکاران، فشار کاری زیادتری نسبت به سایر حوزه‌ها را گزارش می‌کنند به‌ویژه مددکاران اجتماعی که در مراکز سالمندان کار می‌کنند [۶].

شرایط کاری مشکل‌دار در نتایج مطالعه‌ی انجمن ملی مددکاران اجتماعی شهر نیویورک (۲۰۰۵) نیز گزارش شده است. از نظر مددکاران اجتماعی سالمندی شرکت کننده در این مطالعه، حقوق پایین، فشار کاری بالا و جابجایی شغلی زیاد را به عنوان چالش‌های حوزه‌ی مددکاری سالمندی بیان کرده‌اند [۶].

معمولاً مؤسسات برای خدمات مددکاری سالمندی به دلیل پرهزینه بودن، سرمایه‌گذاری نمی‌کنند. همچنین همه‌ی سیستم‌های خدمات دهنده سالمندی، به آموزش و تربیت کارشناس ارشد مددکاری سالمندی اهمیت نمی‌دهند. از طرف دیگر حقوق مددکاران سالمندی نیز، اغلب در مقایسه با سایر سیستم‌های خدمات دهنده، با تأخیر پرداخت می‌شود. بسیاری از موقعیت‌های شغلی مددکاری اجتماعی به وسیله‌ی مددکاران اجتماعی لیسانس اشغال شده است و این افراد در مقایسه با کارشناسان ارشد حقوق کمتری دریافت می‌کنند.

میزان کمک‌های دولتی پزشکی و مراقبتی برای خدمات مددکاری اجتماعی، کافی نیست و این موضوع، بازدارنده‌ی مددکاران اجتماعی برای کار با جمعیت سالمند است. همچنین مؤسسات خدمات دهنده‌ی سالمندی، احتمالاً کمتر برای مددکاران اجتماعی جذاب هستند، زیرا فرصت‌های محدودی برای توسعه‌ی حرفه‌ای، وجود دارد و به‌ویژه اگر گواهی کاری برای تجربه‌ی بالینی در جهت مجوز بالینی ارائه نشود.

در سالمندی، نسبت به سایر سیستم‌های خدمات دهنده، محدود است. بنابراین آنچه اهمیت دارد، حمایت از برنامه‌ها و سیاست‌هایی است که مشوق سرمایه‌گذاری برای خدمات مددکاری سالمندان و خانواده‌هایشان می‌باشد. انجمن‌های علمی و حرفه‌ای نقش مهمی در زمینه‌ی کمک به قانون‌گذاران و آگاهی عمومی دارند تا از این طریق مددکاران اجتماعی بتوانند خدمات ضروری، ارزشمند و حرفه‌ای را به سالمندان ارائه کنند [۶].

همین موارد باعث شده که دانشجویان مددکاری اجتماعی هم تمایل کمتری به کار با سالمندان نشان بدهند. ناسازگاری دانشجویان مددکاری اجتماعی در کار با سالمندان، تحت تأثیر نگرش‌های دیگران است. تحقیقات نشان داده‌اند که دانشجویان بی‌علاقه به کار با سالمندان، کمتر، گرایش سالمندی را به عنوان یک گزینه‌ی تخصصی انتخاب می‌کنند. به همین منظور در آمریکا مؤسسه‌ی «جان هارت فورد» به منظور ارتقای آموزش مددکاری اجتماعی در سطح لیسانس و فوق لیسانس به مدارس مددکاری اجتماعی کمک می‌کند تا آن‌ها برنامه‌ی درسی و دوره‌های عملی مربوط به سالمندی را توسعه دهند [۶].

انجمن ملی مددکاران اجتماعی، در تمرکز کردن بر نیروی کار مددکاری سالمندی نقش مهمی دارد. فرصت‌ها برای توسعه‌ی حرفه‌ای

منابع

References:

1. Taheri, P.(2012). Elderlyandlively, orElderlyandthousand...; [Internet]. HealingNewsAgency, 20April2012, Available from: <http://shefanews.com/fa/pages/?cid=14181>
2. Asadullahi,G.(1999). Socialpsychiatry. Department of Health, Isfahan. pp. 78-91.
3. Grimly A. (1998). Oxford textbook of geriatric medicine. UK, pp 110-20.
4. Delaware, B. (2000). The Health statusofelderly in Iran. Elderly Proceedings, Tehran, pp. 50-100.
5. Litwin H. (1996). The development of community care policy for elderly. Journal of Health; 26(4): 691-708.
6. Rosenberg J. (2009). Working in social work: The real world guide to practice setting. Taylor & francis group, new York. Pp 15- 29.
7. Mahmoudian, A. Ganji, F. Heidarzadeh, A. (2004). Effect of social working in reduction of elderly health needs. The Journal of Qazvin Univ. of Med. Sci; No. 29, winter 2004: 56-61